

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/57/126-130>

Ayaz Məmmədzadə

Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti
magistrant

<https://orcid.org/0009-0006-4907-8142>
memmedzadeayaz8@gmail.com

Resurs potensialının formalaşması və onun səmərəli idarə olunması mexanizmi

Xülasə

Resurs potensialının səmərəli idarə olunmasının əsaslarını başa düşmək üçün müəssisələrdə müasir idarəetmə və strateji yanaşmalar haqqında dərin biliklərin əldə edilməsi vacibdir. Müəssisə üçün optimal resurs strukturunun formalaşdırılması və ya mövcud strukturun təkmilləşdirilməsi məqsədilə bu sahə üzrə ətraflı məlumatların toplanması zəruridir. Resurs potensialının effektiv idarə olunması üçün müəssisə rəhbərliyi daxili və xarici mühiti sistemli şəkildə qiymətləndirməli, mövcud resursların vəziyyətini, onların istifadə səviyyəsini, həmçinin güclü və zəif tərəfləri müəyyən etməlidir. Uzunmüddətli inkişafın təmin edilməsi məqsədilə strateji qərarların qəbul edilməsi və idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Strateji planlaşdırma və icra proseslərinin təkmilləşdirilməsi resurs potensialının idarə olunması sahəsində daha dərin analitik biliklərin tətbiqini tələb edir. Məqalədə resurs potensialının formalaşdırılması və idarə olunmasının qiymətləndirilməsi, təhlili və təsnifləşdirilməsi üsulları iqtisadi və təşkilati aspektlərdən nəzərdən keçirilmişdir. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, bir çox hallarda müəssisələrin maliyyə dayanıqlığının zəifləməsi və fəaliyyət səmərəliliyinin azalması resurslardan qeyri-effektiv istifadə və idarəetmə mexanizmlərinin yetərsizliyi ilə bağlıdır. Bu hal mülkiyyət formasından asılı olmayaraq bütün müəssisələr üçün xarakterikdir.

Xüsusilə Azərbaycan Respublikasında resurs potensialının formalaşdırılması və idarə olunması prosesində struktur uyğunsuzluqları, koordinasiya problemləri və müasir idarəetmə alətlərinin məhdud tətbiqi kimi çətinliklər mövcuddur. Bu problemlərin təhlili və daha dərinə öyrənilməsi resurs potensialının səmərəliliyinin artırılması baxımından əsas amillərdən biridir. Əgər ənənəvi planlaşdırma resurslardan ilkin istifadəni nəzərdə tutursa, resurs potensialının idarə olunması müəssisənin bütün fəaliyyət sahələrini əhatə edən kompleks idarəetmə mexanizmi kimi çıxış edir. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, resurs potensialının səmərəli idarə olunmasına xüsusi diqqət yetirilməsi müəssisələrin rəqabət qabiliyyətinin və davamlı inkişafının təmin olunmasında mühüm rol oynayır.

***Açar sözlər:** resurs potensialı, sənaye müəssisəsi, səmərəli idarəetmə, davamlı inkişaf, innovasiya mexanizmi*

Ayaz Məmmədzadə

Azerbaijan State Oil and Industry University
Master's student

<https://orcid.org/0009-0006-4907-8142>
memmedzadeayaz8@gmail.com

The Formation of Resource Potential and Mechanisms for its Effective Management

Abstract

In order to ensure sustainable development and enhance the competitiveness of enterprises, it is essential to understand the theoretical and practical foundations of the formation of resource potential and the mechanisms for its effective management. Comprehensive knowledge in this field allows enterprises to rationally organize their production, financial, human, and innovation resources and to adapt more effectively to changes in the internal and external business environment.

The formation of resource potential requires a systematic assessment of available resources, identification of strengths and weaknesses, and the development of appropriate management strategies aimed at long-term efficiency.

Effective management of resource potential involves the application of modern analytical, evaluation, and classification methods that enable enterprises to optimize resource allocation and improve operational performance. The article reviews key approaches to assessing and managing resource potential, emphasizing the role of strategic planning and control mechanisms in achieving economic stability. The analysis shows that inefficient use of resources and the absence of a coherent management mechanism often lead to financial instability and reduced competitiveness of enterprises, regardless of their ownership form.

In the context of the Republic of Azerbaijan, certain challenges arise in the formation and management of resource potential due to structural imbalances, limited access to modern management tools, and insufficient integration of innovative practices. Identifying and analyzing these problems is crucial for improving management effectiveness. While traditional planning focuses on short-term resource utilization, effective resource potential management acts as a comprehensive management approach that ensures optimal use, development, and renewal of resources. International experience demonstrates that special attention to resource potential management significantly contributes to improving enterprise performance and achieving sustainable economic growth.

Keywords: *resource potential, industrial enterprise, efficient management, sustainable development, innovation mechanism*

Giriş

Resurs potensialının formalaşdırılması və onun səmərəli idarə olunması müasir iqtisadi mühitin daim dəyişən tələblərinə uyğunlaşma baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qloballaşma, texnoloji yeniliklər və rəqabət mühitinin kəskinləşməsi müəssisələri mövcud resurslardan daha rəşional və məqsədyönlü istifadə etməyə məcbur edir. İnnovativ idarəetmə yanaşmalarının tətbiqi bir çox iqtisadi sahələrdə müəssisələrin rəqabət qabiliyyətini artıraraq onların bazar mövqelərinin möhkəmləndirilməsinə şərait yaradır. İqtisadi-rəşional yanaşmaya əsaslanan uzunmüddətli planlaşdırma və strateji düşüncə resurs potensialının idarə olunması fəlsəfəsində məqsədlərin düzgün müəyyən edilməsinə imkan verməlidir (Barney, 1991).

Hər bir müəssisənin inkişaf imkanları onun resurs potensialının nə dərəcədə düzgün formalaşdırılması və effektiv idarə olunmasından birbaşa asılıdır. Lakin praktiki fəaliyyətdə tez-tez müşahidə olunur ki, müəssisə rəhbərləri mövcud resurslardan səmərəli istifadə edə bilmədiklərinə görə maliyyə çətinlikləri ilə üzləşir və borc yükü artır. Bu hallar əsasən resursların qeyri-düzgün bölgüsü, idarəetmə mexanizmlərinin zəifliyi və strateji qərarların vaxtında qəbul edilməməsi nəticəsində yaranır. Resurs potensialının idarə olunması istehsal, maliyyə, əmək və innovasiya resurslarının qarşılıqlı əlaqədə və optimal şəkildə istifadəsini təmin edən kompleks idarəetmə yanaşması kimi çıxış edir (Porter, 1985).

Resurs potensialının səmərəli idarə olunması xərclərin azaldılması, istehsalın səmərəliliyinin artırılması, məhsul və xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, eləcə də müəssisənin ümumi dayanıqlığının təmin olunması baxımından mühüm rol oynayır. Dünya təcrübəsi göstərir ki, resursların sistemli şəkildə qiymətləndirilməsi və yenidən bölüşdürülməsi müəssisələrin uzunmüddətli inkişaf strategiyasının əsas tərkib hissəsidir. Bu yanaşma mövcud resursların yalnız cari istifadəsini deyil, eyni zamanda onların inkişaf etdirilməsini və bərpaasını da nəzərdə tutur (Collis və Montgomery, 1995).

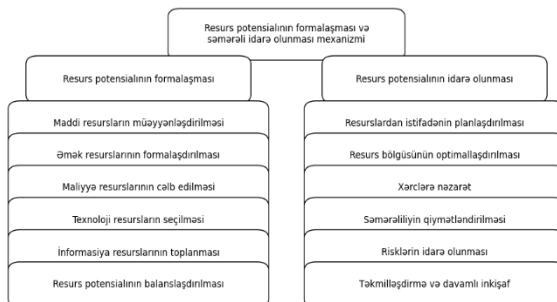
Resurs potensialının idarə olunmasında ilkin mərhələ müəssisənin hansı resurslara malik olduğunu və bu resurslarla hansı nəticələrə nail olmağın mümkünlüyünü müəyyən etməkdir. Sonrakı mərhələdə resurslardan istifadə mexanizmləri formalaşdırılır və onların effektivliyi qiymətləndirilir. Bu prosesdə “biz hansı resurslara malikik?” və “mövcud resurslardan niyə bu şəkildə istifadə edirik?” kimi suallar əsas analitik yanaşmanı təşkil edir. Resurs potensialının formalaşdırılması və idarə olunması mövcud vəziyyətin sadəcə dəyişdirilməsini deyil, problemlərin əsas səbəblərinin aradan

qaldırılmasını və müəssisənin fəaliyyətinin köklü şəkildə təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur (Grant, 2016).

Tədqiqat

Tədqiqatın əsas məqsədi sənaye müəssisəsinin resurs potensialının formalaşması və onun səmərəli idarə olunması üçün elmi əsaslandırılmış konseptual və praktiki mexanizmin işlənməsidir. Bu məqsədə nail olmaq üçün resurs potensialının strukturunun, formalaşma mərhələlərinin və idarəetmə prinsiplərinin müəyyənləşdirilməsi, resurslardan istifadənin optimallaşdırılması yollarının təhlili və müəssisənin strateji inkişaf məqsədlərinə uyğun idarəetmə modelinin qurulması nəzərdə tutulur (Penrose, 1959).

Tədqiqat, həmçinin, sənaye müəssisələrində resurs potensialının idarə olunmasına təsir edən daxili və xarici amillərin qiymətləndirilməsini, mövcud resursların səmərəliliyinin artırılması istiqamətində iqtisadi və təşkilati mexanizmlərin təkmilləşdirilməsini hədəfləyir. Rəqəmsal texnologiyaların və innovativ idarəetmə alətlərinin tətbiqi əsasında resurs potensialının səmərəli idarə edilməsini təmin edən çevik və adaptiv idarəetmə modelinin formalaşdırılması da tədqiqatın mühüm vəzifələrindən biridir. Nəticə etibarilə, tədqiqatın məqsədi sənaye müəssisələrinin iqtisadi dayanıqlığının və rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına, resurslardan istifadənin effektivliyinin yüksəldilməsinə və müəssisənin uzunmüddətli inkişaf strategiyasına elmi-metodoloji dəstəyin təmin edilməsinə yönəlmişdir (Prahald və Hamel, 1990).

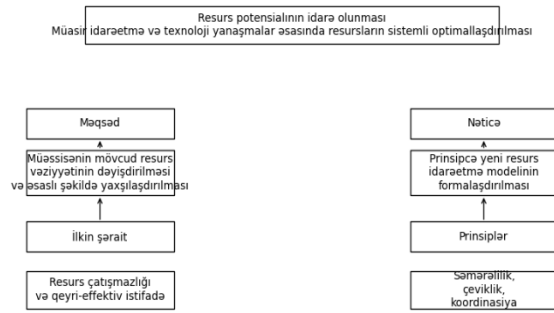
Şəkil 1. Resurs potensialının formalaşması və səmərəli idarə olunması mexanizmi/

Metodlar

Müəssisənin təşkilati strukturu və resurs potensialı onun strateji məqsədlərinə uyğun şəkildə formalaşdırılmalı və inkişaf etdirilməlidir. Bu proses strateji idarəetmə, sistemlilik, adaptivlik və səmərəlilik prinsiplərinin tətbiqini tələb edir. Resurs potensialının düzgün formalaşdırılması və idarə olunması nəticəsində müəssisənin fəaliyyəti daha çevik xarakter alır, qərarların qəbulu sürətlənir, vaxt və maliyyə xərcləri minimuma endirilir. Bu cür əhəmiyyətli struktur və idarəetmə dəyişikliklərinin həyata keçirilməsi müəssisəyə bazar mühitində rəqabət üstünlüyü əldə etməyə imkan verir (Əliyev, 2018).

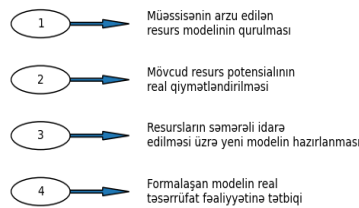
Təşkilati dəyişikliklərin aparılması, texnoloji yeniliklərin tətbiqi, strateji oriyentasiyanın düzgün müəyyənləşdirilməsi resurs potensialının idarə olunmasının əsas metodoloji sütunlarını təşkil edir. Müasir menecmentdə resurs potensialının idarə olunması innovativ yanaşma kimi çıxış edir və bir çox ölkələrdə müəssisələrin fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılmasında geniş tətbiq olunur. Bu yanaşma resurs axınlarının giriş və çıxış mərhələlərinin müəyyənləşdirilməsini, eləcə də resurslardan istifadənin ardıcılığının daimi təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur (Nonaka və Takeuchi, 1995).

Resurs potensialının idarə olunması metodunun təşkili mərhələləri aşağıdakı kimi təqdim olunur (şəkil 2).

Şəkil 2. Resurs potensialının idarə olunması mexanizmi.

Resurs potensialının idarə olunması prosesi ardıcıl və mərhələli şəkildə həyata keçirilir. Bu prosesin prinsiplial sxemi aşağıdakı kimi göstərilə bilər (şəkil 3).

Şəkil 3. Resurs potensialının formalaşdırılması və idarə olunmasının prinsiplial sxemi.

İlkin mərhələdə müəssisənin arzu olunan resurs modeli formalaşdırılır. Bu mərhələ müəssisənin strateji məqsədləri, inkişaf istiqamətləri və həmin məqsədlərə nail olma yollarının müəyyən edilməsi çərçivəsində həyata keçirilir. Burada istehsal, maliyyə, əmək və innovasiya resurslarının qarşılıqlı əlaqəsi əsas hədəflərdən biri kimi çıxış edir. Resurs potensialının düzgün formalaşdırılması müəssisənin davamlı inkişafı üçün həyati əhəmiyyət daşıyır (Rzayev, 2019).

İkinci mərhələdə müəssisənin mövcud resurs potensialı əsasında real resurs idarəetmə modeli hazırlanır. Bu model vasitəsilə resursların mövcud vəziyyəti qiymətləndirilir, onların istifadəsinin effektivliyi təhlil edilir və strateji uyğunluq dərəcəsi müəyyən olunur (Quliyev, 2017).

Üçüncü mərhələdə resursların istifadəsinin yenidən dizaynı həyata keçirilir. Bu mərhələdə aşağıdakılara xüsusi diqqət yetirilir (Tatarkin, 2013):

- istehsal və maliyyə resurslarının bölgüsünün optimallaşdırılması;
- resurslardan istifadəyə dair funksional vəzifələrin yenilənməsi;
- yeni idarəetmə və informasiya texnologiyalarının tətbiqi;
- əmək resurslarının səmərəli təşkili, motivasiya mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və kadrların hazırlanması proqramlarının işlənməsi.

Son mərhələdə seçilmiş resurs idarəetmə modelinin bütün komponentləri real təsərrüfat fəaliyyəti şəraitində tətbiq edilir və əldə olunan nəticələr qiymətləndirilir.

Ümumilikdə resurs potensialının idarə olunmasında iki əsas metodoloji yanaşma fərqləndirilir:

1. Böhran yönümlü resurs idarəetməsi – resurs çatışmazlığı və maliyyə qeyri-sabitliyi şəraitində müəssisənin fəaliyyətinin bərpaasına yönəlmişdir.
2. İnkişaf yönümlü resurs idarəetməsi – müəssisənin cari göstəriciləri qənaətbəxş olduqda, lakin rəqabət mühitində mövqelərin möhkəmləndirilməsi və uzunmüddətli inkişafın təmin edilməsi məqsədilə tətbiq olunur.

Resurs potensialının idarə olunması yeni idarəetmə təfəkkürü kimi müəssisəyə bütöv bir sistem kimi yanaşmağı nəzərdə tutur. Müasir idarəetmə və mühəndislik prinsiplərindən istifadə etməklə resursların layihələndirilməsi müəssisələrin rəqabət mühitində daha effektiv fəaliyyət göstərməsinə imkan yaradır (Wernerfelt, 1984).

Nəticə

Resurs potensialının strukturlaşdırılmış şəkildə formalaşdırılması və idarə olunması müəssisənin mövcud resurslarından effektiv və şəffaf istifadəni təmin edir. Bu yanaşma müəssisənin qarşıya qoyduğu strateji məqsədlərə daha çevik və rəşional şəkildə cavab verməsinə, fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılmasına imkan yaradır. Resurs potensialının idarə olunması prosesi məqsədlərin müəyyən edilməsindən başlayaraq, resursların planlaşdırılması, bölgüsü, koordinasiyası və nəzarət mexanizmlərinin qurulmasına qədər ardıcıl mərhələləri əhatə edir (Maharramov, 2015).

Gələcək dövrdə iqtisadiyyatda xüsusi əhəmiyyət kəsb edən müəssisələrdə resurs potensialının gücləndirilməsi məqsədlə müasir texnologiyaların və innovativ avadanlıqların tətbiqi genişləndirilməli, fəaliyyətini dayandırmış müəssisələrdə istehsal potensialının bərpası təmin edilməlidir. Bununla yanaşı, iri, orta və kiçik müəssisələrdə resurslardan istifadənin səmərəliliyinin artırılması, struktur uyğunsuzluqlarının aradan qaldırılması, sağlamlaşdırma və optimallaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməsi zəruridir. Resurs potensialının səmərəli idarə olunması müəssisələr üçün uzunmüddətli rəqabət üstünlüklərinin formalaşmasına xidmət edən əsas strateji mexanizmlərdən biri kimi çıxış edir.

Müasir şəraitdə müəssisələrin əksəriyyəti resursların idarə olunması sahəsində baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşmağa məcbur qalır və bu dəyişikliklər əsasən resurs potensialının formalaşdırılması və yenidən təşkili çərçivəsində reallaşdırılır. Resurs potensialının idarə olunması müəssisələr və müxtəlif təsərrüfat subyektləri üçün zəruri və praktik əhəmiyyət daşıyır. Bu yanaşmanın tətbiqi istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsinə, maliyyə dayanıqlığının möhkəmləndirilməsinə və ümumi iqtisadi nəticələrin yaxşılaşdırılmasına şərait yaradır.

Ədəbiyyat

1. Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99–120.
2. Collis, D. J., & Montgomery, C. A. (1995). Competing on resources: Strategy in the 1990s. *Harvard Business Review*, 73(4), 118–128.
3. Əliyev, R. (2018). *Sənaye müəssisələrinin resurs potensialının qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi*. Nəşriyyat Evi.
4. Grant, R. M. (2016). *Contemporary strategy analysis: Text and cases edition*. Wiley.
5. Maharramov, A. (2015). *İdarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi: Nəzəri və praktiki yanaşmalar*. Elm və Təhsil.
6. Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company*. Oxford University Press.
7. Penrose, E. T. (1959). *The theory of the growth of the firm*. Oxford University Press.
8. Porter, M. E. (1985). *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. Free Press.
9. Prahalad, C. K., & Hamel, G. (1990). The core competence of the corporation. *Harvard Business Review*, 68(3), 79–91.
10. Quliyev, V. (2017). *Resursların səmərəli idarə olunması mexanizmləri*. Qafqaz Universiteti Nəşriyyatı.
11. Rzayev, N. (2019). *Sənaye müəssisələrində resurs potensialının idarə edilməsi və optimallaşdırılması*. Təhsil Nəşriyyatı.
12. Tatarkin, A. (2013). *Economic resources management in industrial enterprises*. Ekonomika.
13. Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*, 18(7), 509–533.
14. Wernerfelt, B. (1984). A resource-based view of the firm. *Strategic Management Journal*, 5(2), 171–180.

Daxil oldu: 09.11.2025

Qəbul edildi: 18.02.2026